

Лариса Бурчак

ПОЕТИКА ПРОЗИ А. МИХАЙЛЕВСЬКОГО

Творчість Антона Флоріановича Михайлевського у дискурсивному плані багатожанровості його замислів наділена метафоризмом і ліризмом, які можна вважати основними компонентами його індивідуальної змістовно-поетичної неповторності.

Мета звернення до заявленої теми — у визначенні особливої естетичної цінності творів письменника. Автор застосовує свій художній аналіз на географічно широкому матеріалі дійсності і журналістської практики військового кореспондента; фактографізм — в основі його слова, образно-емоційного самовираження.

Ключові слова: метафора, ліричне начало, жанровий різновид, стиль, хронотоп, прозопоетія.

Creation of Anton Fiorianovich Mihailevskii in discursive plan of having a lot of stiles of his intentions has metaphors and Lyricism, which are main components of his individual content Level and poetic singularity.

Meaning of applying to the declare subject — in definition of the special aesthetic value of writer's compositions. The author used his art analysis on the huge geographic material of the realiti and journalistic practice of the militari correspondent; fakt's system — this word's foundation of the graphic and emotional self-expression

Key words: metaphore, lyr beginning, rariety of gente, stile, chronotop, prosaic poehri.

В активі Антона Михайлевського (цитовання здійснюється на мові його авторських публікацій) — більше двадцяти книг, віршів, повістей, оповідань. Різні за обсягом і тематикою вони демонструють жанрові різновиди, у тому числі і прикордонні. На засобах донесення строгого фактографізму і образності, вони поєднані ліричним началом, що і зближує родові константи літератури у намаганні автора найповніше та впевненіше відповісти на сучасний поклик життя. Хронотоп художника відзначений взаємодією його поезії та прози, що зумовлено як самою природою його обдарування, так і багатогранністю його ін-

тересів, знань, спостережень. Багато про що говорять самі назви його творів: “Червоні полігони” (1969), “Стою на посту” (1980), “Крила любові” (1983), “Третє покоління” (1987), “Вечір століття” (2000), “Ночі Куїнджі” (2003), “На екваторі Луни” (2003), “Україна в снігу” (2004), “При світлі факелів. Сталін і письменники” (2004), “Дорога через Рось” (2005), “Кришталева пісня любові” (2005), “Мелодії далеких околиць” (2008).

“На екваторі Луни” письменник називає “документально-художньою повістю”, уточнює і підкреслює поетизацію задуму, хоча і розкриває його на реаліях з ретельною достовірністю. Автор повідомляє про події “найвизначнішого наукового досягнення в історії людства — політ американських астронавтів Нейла Армстронга, Едвіна Олдріна та Майкла Коллінза на космічному човні “Аполло—11” [1; 2]. З повною перевіреністю документів, аж до зарубіжних джерел, Михайлевський небагатослівно, використовуючи виразні деталі, створює атмосферу візуальності для читача, наближує до нас загадковий образ жакливої планети. Він із розумінням і хвилюванням передає внутрішній стан героїв, особливо, коли вони повертаються на Землю.

Напруження астронавтів, які подолали енергетичні бар’єри, при відокремленні від Місяця, новизна їх світосприйняття і релаксація після пережитих загроз описані автором з психологічною точністю, також у підсумку ознайомлення з їхніми висловлюваннями і наступним способом життя, вже іншими заняттями і планами, але з душевною пам’яттю глобальності явлення. Примітно, і у цьому випадку високої людяної відваги і волі, Михайлевський реалізує тепло ліричного слова, що зливається з відчуттям героїв: “Прощай, Луна, грустная и молчаливая планета. Мир твоим камням — ты нас не обидела...” [1; 75]. І далі масштабність ситуації знаходить у оповіді синтез філософського, етичного та естетичного сенсу в авторському висловлюванні: “Корабль плыл в звёздной синеве параллельно Млечному Пути, который блестел, будто обрызганный утренней росой. Может, это вечный путь действительно ведёт в глубины Вселенной и по нему движутся иные корабли к иным мирам, но это человеческому уму пока непостижимо” [1; 76].

Антон Михайлевський відкрито або у підтексті, підчас інтуїтивно, у своїх творах передає те почуття безкордонності світу і вічності,

що, як відомо, близькі до ліризму. Але воно у письменника підсилює і проникнення у складність сучасного простору з його епохальними науковими досягненнями, розмахом технічного прогресу, частішого ритму, динаміки самої свідомості. Потік інформації не закриває від письменника гострих протиріч, конфліктів і контрапунктів, а минуле у нього підпорядковане пошуку правди та справедливості. Ступінь гуманістичного осягнення і переживання у автора такий, що ліричне начало присутнє і у книзі, що структурована переважно ідеологічними та політичними фактами, “При світлі факелів. Сталін і письменники”. Біографіям у позначенні А. Михайлевського творчої особистості, світосприйнятті, що невід’ємне від естетичної рецепції, — в основі його галереї портретів, що складають цю книгу “документальних оповідань”, а частіше — “новел”.

Одна із новел “Розы Сосэло (Иосиф Сталин)” починається рядком “В народе говорят: нет хуже диктатора, чем поэт” [2; 27]. Поет як унікальність, феномен, нерозгаданий за багатьох спроб і засобів, що цікавлять Антона Михайлевського, — він і в інших творах висвітлює, торкається якимсь штрихом цього невпізнаного об’єкту. Але у “Трояндах Сосело”, окрім стверджень, що стосуються властивостей нездійсненого письменника у Сталіні, автор розширює панталогічний діапазон роздумів, викликає біль і смуток, що торкнулися амбівалентності креативної особистості і, конкретизуючи, виокремлює тип вербального таланту.

Автор повідомляє про зустріч Сталіна з титаном грузинської класики І. Чавчавадзе, який не приховує свого розчарування у віршах молодого Джугашвілі, — вже відомого автора деяких текстів, — що друкувалися в “Іверії”. А. Михайлевський зосереджує увагу на парадоксальній бінарності творчої суті: “Диву даешься, как черствый Джугашвили, человек с каменным сердцем, жестокий и мстительный, мог так тонко чувствовать еле уловимое дыхание природы, суетливую игру её цветов и полутонов.

Роза распускается,
Обнимает фиалку.
Лилия просыпается
и склоняется перед Зефиром. [2; 29]

Але саме лірика і допомагає письменнику пояснити контрапункти в натурі майбутнього диктатора. А. Михайлевський зупиняється

на вибіркового підході Сталіна у перекладі їм поеми Шота Руставелі “Вітязь у тигровій шкурі”, — він зачитує друзям “не ті шаїри, що прославляють кохання, ніжність, доброту, а ті, у яких звучать гортанні звуки бою, помста над ворогом — навіть у цих незайманих заняттях, як бачимо, виявлявся характер майбутнього вождя” [2; 49].

Так, торкаючись найважчих ліній душі, письменник намагається увійти у ліричний світ іншої, інонаціональної літератури, і знаходить стежку хоча б задля презумпції тлумачення її особливостей.

Індивідуальність художника у ліризмі як показник розвитку “внутрішніх форм образу” (Потебня), що виходить на форму-оболонку в креативній неповторності трансформації, враховується інтерпретатором при з’ясуванні критеріїв художності текстів. Лірична мотивація задуму у Михайлевського виявляється своєрідним кріпленням для створення ним відчуття трагедійної важкості конкретного історичного періоду, що поламав долі мільйонів людей. Схожість викладу у нього досягається ньюансировкою факторіальних моментів фабульного руху тексту, на ідеологемах і політизмах, автор загострює ситуацію альтернативності творчості та власті для Джуганшвілі — Сталіна. Поза прямих ремінісценцій тут проглядається і класичний імператив їх несумісництва.

Новела Антона Михайлевського відповідає законам чіткого лаконізму: 5,5 сторінок формату 60/84/16 вміщує інформацію, яка належить культурологічно самим століттям і актуальна для нового психологічного осмислення в історико-філософському контексті сьогодні. Новеліст відбирає значущі факти внутрішньої особистої властивості як над часового начала, що дозволяє сплотити структуру оповіді. В. Фашенко пише: “...стислисть — це те, що зберігається в новелі як жанрова ознака на усіх етапах її розвитку. Вона криється у самому способу бачення світу й зіткненні граней буття...” [6; 59]. Розмірковуючи над витокami та еволюцією цієї структури малої прози, вчений доходить висновку, що із часом “лаконізм перетворився у властивість жанрової форми, став ознакою ліричної поезії і новелістики” [3; 159].

Новелістичні рамки у Михайлевського містять літературні портрети письменників: Ахматової, Буніна, Вишні, Горького, Довженка, Зощенка і багатьох ще у ракурсах, які передбачені автором для фіксації драматичних обставин, що відобразилися на безкінечному полотні історії літератури у всьому різноманітті характерів та дарованій.

Ліризм Михайлевського дозволяє дізнатися про зустрічну енергетику простору, у якій людина, природа, космос віддають серцю художника те, що знаходить у нього вірне слово і оркестровку. Він сам говорить про це: “Усі сюжети взяті із життя, котре багатше за найсміливішу фантазію” [4; 2]. У його “Дорозі через Рось”, де “змінені лише прізвища”, реалістична картина життя, її контрасти і конфлікти не витісняють романтичного, емоційно-естетичного, автора творів прозопоетії, що сьогодні інтенсивно розвивається у сучасній літературі.

Створена із 47 оповідань на 400-х сторінках, книга сама — як “дорога”, що закадрована багатьма об’єктами зображення і закодована на широкій асоціативності та підтекстах. Відомий у східних краях, Кавказі та Забайкаллі хронотоп письменницької практики з цією книгою отримує особливе світло душі оповідача, який звертається до рідної України. І вже перше оповідання “Чорнушка” створює ліричний зачин, який включає категорію трагічного, що потім варіативно поглиблює картини і замальовки життя з його проблемами і конфліктами. Якщо у першому оповіданні смерть старого хазяїна корови, яка залишилася сиротою, співчуваючи інтонована сумом, то у творі, що однойменний за відношенням до книги, загибель у скрижаній воді молодого героя, — його не намагалися врятувати, — спроецирована з символікою безодні на байдужість і жорстокість.

Фокусуючи у книзі лінію добра і зла — відомої опозиції, — художник ліричними мозаїками виражає любов до життя, а значить, і її гуманістичний потенціал. “Чорні та великі, як два Чорних моря, налиті солоною печаллю” [3; 5], — так бачить Тихон Лемеш очі своєї корови; він часто думав, чого в них “стільки журби”, “може споконвічні людські образи та знущання над тваринами трагічно відбилися саме в коров’ячих очах” [3; 6]. Семантично точно вибрана автором художня деталь надає закінченість оповіданню саме незакінченістю страждань тварини: “Так і живе Чорнушка на цвинтарнім покої, за оточеним віковими лісами селом, з такими печальними очима, що краще в них не дивитись” [3; 10].

Ліричний компонент особливо повно виявляється там, де жанри близько сходяться і гублять свої чіткі ознаки. Так, літературознавець Л. Гінзбург не бачить “непрохідного розриву” навіть між теоретичною частиною своєї книги і мемуарно-есеїстичним матеріалом

другої частини (“У пошуках реальності”), повідомляє у передмові про природний перехід аналітичного позалітературного тексту в оповідання.

Новели, художні нариси, оповідання у Антона Михайлевського відтінюються різними гранями ліричної прози, у тому числі і роман “Ночі Куїнджі”, який вносить у підсвідомість читача емоційний авторський фактор на рівні вигаданої ролевої сюжетної фігури. Це частіше виражається у злитті внутрішнього монологу героя і мовлення автора, який артистично відчуває себе у ньому. Так, як думає підліток Куїнджі, казав би подумки сам Антон Михайлевський: “Прощайте, маестро, — шепотів чи молився у малинову далечінь, продавайте, я вас люблю і буду любити, але ж повелися ви зі мною жорстоко. Я все ж таки стану художником...” [4; 28]. Ще раз психологічно переконливо у прозі поета виникає через імпульс підсвідомого у невідбувшогося учня Айвазовського, який холодно не помітив його неординарності, думка про кохання як про передпосилки розвитку таланту.

Теплий тон, що пом’якшує напруженість ситуації, — в естетичному ключі наративу Михайлевського. Не перевантажує описів, автор іноді лише пригадує про стан героя і обстановку, у якій, наприклад, опинився юний Куїнджі, забутий старшими, зі “шматком чорного хлібу”, але з настроєм малюючи море. І хоча водний простір опирався, хвилі не виходили на картині, і, стомлений, він засинає, йому насняться “білі кораблі із загадковими вогнями, невідомі ріки й так йому було добре, неначе у раю” [4; 18]. Саме тут і виявляється природа самого ліризму у його причетності до вічного, коли письменник говорить: “Над ним, як і тисячу років тому, горіло золотими вогнями кіммерійське сонце, — і далі, — воно ніби гладило його по коричневих щоках” [4; 18]. Або — штрих, філософсько-просторово, вагомо, що характеризує хвилювання героя: “Радість пронизувала Разіна. Скотився туман із душі і вулиць... [4; 21].

Сповідування ліричної прози у Антона Михайлевського на аналізі суспільних протиріч і відмітках особистої долі не тільки інкрустує романну оповідь, але й вплітається у тканину нарисів і оповідань. Його твір “Горькая земляника...”, присвячений матері, підкорює особливою природністю зізнань і загальністю, що підказана поетично вже у назві-оксюмороні. Лексема “земляника” — образ жіночно-прекрасний, ніжний, світлий — загострює екзистенцію втрати, прогля-

дається у жагучих сплесках пам'яті, але сприймається і над особистим художнім поглядом на фоні суворой дійсності.

Посилання на соціальну непристосованість післявоєнних років, безвихідність проблем села в обстановці загальної урбанізації відгукуються на окремій людині зі всією гостротою. Жінка, яка у своєму житті “знала только работу: тяжёлую, изнуряющую” [5; 4] у колгоспі і на виробництві отримує лише “полпенсии”. Деструктивність законодавчого алогізму ще сильніша з моральної сторони у самому поважно-принизливому звертанні до неї чиновника: “Вам, Валентина Васильевна, положено...”, [5; 4] що мотивує у Михайлевського виражене по-некрасовськи осудження.

Фрагменти діалогічного мовлення драматизують прозопоезію письменника, вони, зберігаючи його принцип правдоподібності, конструктивні для міжжанрової свободи ліричного монологізму. З невимушеністю авторського викладу він посиляється на чужі висловлювання, вирази мудрих, цитує те, що йому komponує. “В детстве я очень боялся, чтобы у меня не умерла мама” [5; 4], — таке прип'яманне не усім дітям, тому побуджує читача до пошуків порівнянь, виявляє близькі або віддалені почуття, а головне пронизує особливою схвильованістю дорослу людину, поета, тут же синтезуючого ступінь любові на “зворотньому зв'язку”. Читаємо через декілька рядків: “Помните, как у Расула Гамзатова: “Кладёт твой мальчик на колени седую голову свою” [5; 4].

Біль матері, яка бачить сивину своєї дитини, і біль сина, який оплакує уход матері, — психологічно переконливі у підсумках автора: “Сколько бы тебе не было лет, для матери ты ребёнок, а поэты — вечные дети” [5; 4].

“Горе”, “горький сахар”, “горькие слова” в “Горькой землянике...” — суб'єктно-адекватна реакція оповідача на навколишнє в екстримальний для нього переломний час, коли в траурі він переживає знову ситуації із минулого. Серед них є і ті, які покликані неприємними моментами самоаналізу, образою на себе за нездійсненні можливості великої уваги до матері. Але горе відкриває і нове знання, помножує душевний досвід, збільшує екран світобачення, що інтегрує аналогії та асоціації, пом'якшуючи домінанту самотності та незахищеності.

Концепт “мати”, центруючись у певних задумах письменника на повнозвучному інтонуванні ліризму, взаємодіє з іншими аспектами

його творчості. Цим він наблизився не тільки до балкарського письменника Расула Гамзатова, але й до киргіза Чингіза Айтматова (“Материнское поле”), грузина Нодара Думбадзе (“Не бойся, мама!”). Автор у ряду тих художників, які демонструють плавність взаємопроникнення універсалій “жінка-мати” і “мати-батьківщина”. Лірика Антона Михайлевського з появою таких книг, як “Півонія в чистій землі” та “Україна в снігу”, що збагачені любовною мотивацією на архетипі образу “коханої” і захопленістю глобальних проблем сучасного буття — предмет подальшого поглиблення інтерпретації, проза поета.

Список використаних джерел

1. Михайлевський А. На экваторе Луны. — Одеса: Фотосинтетика, 2003. — 88 с.
2. Михайлевський А. При свете факелов. Сталин и писатели. — Одеса: Друк, 2004. — 322 с.
3. Михайлевський А. Дорога через Рось. — Одеса: Друкарський дім, 2005. — 400 с.
4. Михайлевський А. Ночи Куинджи. — Одеса: Друкарський дім, 2005. — 250 с.
5. Михайлевський А. Горькая земляника... //Одеський вістник. — 27 червня 1998 р. — № 125.
6. Фащенко В. В. У глибинах людського буття. Літературознавчі студії. — Одеса: Маяк, 2005. — 640 с.